

OSMANLI BASININDA DÜNYANIN İKİ UCU: KUTB-U ŞİMALİ VE KUTB-U CENUBİ

Canan YILDIRIM *

Serap BOZPOLAT AYAN **

Arařtırma Makalesi

DOI: <https://doi.org/10.47088/utad.1428720>

Öz

19. yüzyıl boyunca kutupların keşfine yönelik olarak yürütölen çalışmalar ve gelişmeler dünyada olduğu kadar Osmanlı basınında da önemli bir yer tutmuştur. Dönemin gazete ve dergilerinde kutuplarla ilgili çok yönlü haberlere yer vermişlerdir. Haberlerde öne çıkan, detaylarına yer verilen konular arasında bu kutup keşiflerinin başında bulunan seyyahlar hakkında bilgiler, onlara eşlik eden heyetler ve mürettebat, seyahat için kullanılan araçlar, yolculuk maceraları, kutuplara ulaştıklarında karşılaştıkları manzaralar, kutuplardaki yaşam şartları, karşı karşıya kaldıkları zorluklar ve tehlikeler, kutupların keşfinin yarattığı yankılar, bu yolculukların maliyeti ve bu uğurda gösterilen fedakarlıklar yer almaktadır. Bu çalışma 1840-1914 yılları arasında Osmanlı basınındaki ilgili yazılar kaynak alınarak hazırlanmıştır. Osmanlı basınında yazıların yanı sıra kutuplara yapılan yolculukların, seyyahların, seyahat edilen gemi ve balonların ve kutuplarda yürütölen çalışmaların fotoğrafları da bulunmaktadır. Buradan yola çıkılarak kutuplarla ilgili gelişmeler özelinde Osmanlı aydınınının dünyadaki keşif ve bilimsel gelişmelere olan ilgisinin tespitine katkıda bulunmak amaçlanmıştır. Ayrıca Osmanlı basınındaki kutup haberlerini ve fotoğrafları inceleyerek Osmanlı'nın konuya olan ilgisini ve bu konuda ilerleyebildiği sınırları ortaya koymayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Basın, Keşif, Kutuplar, Osmanlı, Seyahat.

THE TWO ENDS OF WORLD IN THE OTTOMAN PRESS: NORT POLE AND SOTH POLE

Abstract

Throughout the 19th century, the studies and developments carried out for the discovery of the poles occupied an important place in the Ottoman press as well as in the world. The newspapers and magazines of the period featured multifaceted news about the poles. Among the prominent and detailed topics covered in the news are information about the travellers who led these polar expeditions, the delegations and crews accompanying them, the vehicles used for travelling, their travel adventures, the landscapes they encountered when they reached the poles, the living conditions in the poles, the difficulties and dangers they faced, and so on. This study is based on the related articles in the Ottoman press between 1840-1914. In addition to the articles in the Ottoman press, there are also photographs of the journeys to the poles, travellers, travelling ships and balloons, and the work carried out in the poles. From this point of view, it is aimed to

* Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi Bilim Dalı doktora bursiyeri (YÖK 100/2000 öncelikli alan), Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü, e-posta: canany07@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-8327-5581

** Öğr. Gör., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Atatürk İlkeleri İnkılap Tarihi Bölümü. e-posta: serapbozpolat@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2146-6988

contribute to the determination of the interest of the Ottoman intellectuals in the discoveries and scientific developments in the world.

Keywords: Exploration, Ottoman, Press, Poles, Travel.

Giriş

Osmanlı'da basın hayatı 1900'lerin ilk yarısından itibaren ortaya çıkmaya başlamıştır. Osmanlı topraklarında basın faaliyetlerinin ilk örnekleri yabancı elçilikler ve gayrimüslim tebaa eliyle başlatılmıştır. O dönemde Yunan İsyanı gibi Osmanlı'ya dair siyasi haberlerin yabancı basında yer alması üzerine basının insanlar üzerinde etki yarattığı fark edilince Osmanlı Devleti'nde de buna karşılık bir girişimde bulunma fikri ortaya çıkmıştır. Böylelikle II. Mahmut'un çabasıyla 1831 yılında Osmanlı Devleti'nin ilk resmi gazetesi ve Türkçe yayın yapan ilk gazete olan "*Takvim-i Vekayi*" yayın hayatına başlamıştır. Bunu 1840 yılında çıkarılmaya başlanan yarı resmî "*Ceride-i Havadis*" takip etmiştir. 1860'tan itibaren özel gazeteler de basın hayatında boy göstermeye başlamıştır. "*Tercüman-ı Ahval*" Türkçe özel gazetelerin ilk örneği olmuştur.¹

Yavaş yavaş sayıları artan gazetelerde siyasi eleştirilerin yer almaya başlaması 1864'te Matbuat Kanunu'nun çıkmasına zemin hazırlamış, kanun önceleri basın hayatını düzenlerken daha sonradan yapılan düzenlemelerle giderek kısıtlamaları da beraberinde getirmiştir. İşler zamanla II. Abdülhamid döneminde Eğitim Bakanlığına bağlı bir sansür dairesi kurulmasına kadar gitmiştir. Bu dönemdeki yoğun sansür gazeteleri okuyucunun ilgisini çekebilecek popüler bilimsel gelişmelere daha çok yer vermeye yönlendirmiştir. Her ne kadar II. Meşrutiyet'le beraber yoğun sansür uygulaması son bulduysa da gazete ve dergilerdeki ilim ve fen köşeleri yayınlanmaya devam etmiştir. Böylece dünyadaki her türden bilimsel gelişmeler ve keşifler süreli yayınlar aracılığıyla okuyucusuyla buluşmayı sürdürmüştür.²

Kutupların keşfi konusu da bu bilimsel konular arasında yerini almıştır. Osmanlı basınında yer alan bilimsel haberler ve tartışmalar, kutuplara dair yazılan yazılar da dahil olmak üzere spesifik olarak daha önce bir araştırmanın konusu olmamıştır. Bu nedenle bu konu özelinde Osmanlı basınında yer alan yaklaşımlar bu çalışmada aktarılmaya çalışılacaktır.

---

¹ Bernard Lewis. *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. (İstanbul: 2013). 133; Hıfzı Topuz. *100 Soruda Türk Basın Tarihi*. (İstanbul: 1996). 7; Orhan Koloğlu. "Osmanlılarda Basın ve Kamuoyu". *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. 6. (1994): 153; Kenan Demir. "Osmanlı'da Basının Doğuşu ve Gazeteler". *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5. (2014): 59; Özgür Turan. "Osmanlı Basın Hayatının Seyri ve II. Meşrutiyet Yıllarında Süreli Yayınları". *The Journal of Academic Social Science*, 131. (2022): 301-302.

² M. Nuri İnuğur. *Basın ve Yayın Tarihi*. (İstanbul 1999): 184; Niyazi Berkes. *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. (İstanbul 2014): 368-369; Demir. "Osmanlı'da Basın": 59; Turan. "Süreli Yayınlar": 302.

Kutuplarla ilgili yapılan güncel bilimsel çalışmaların yanı sıra konuya dair geçmiş araştırmaların da önemli olduğu malumdur. Bugün gelinen nokta şüphesiz ki bu tarihi sürece dayanmaktadır. Geçmişte Osmanlı'nın da kutuplara olan ilgisini yaşadıkları dönemlerde dünya coğrafyası ve haritacılığına önemli katkıları bulunan bilim adamları sayesinde gözlemlemek mümkün olmuştur. Çeşitli bilim adamlarının coğrafyaya olan ilgisi ve bu alan üzerine yaptıkları çalışmalar oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu çalışmalar hem o dönemde coğrafya bilimine katkı sağlamış hem de daha sonraki dönemlerde yapılacak çalışmalar için ilham kaynağı olmuştur. Güncel tarihçilik açısından çok ilgi çekmeyen bir konu olan son dönem Osmanlı'sının konuya olan ilgisi açısından çalışmalar oldukça azdır. Bu durumun sebebi, Osmanlı'nın keşif rekabetine katılmamış olması ve bu konuda bir gayret içine girmemiş olması çok olasıdır. Buna karşın keşiflerin basında çok ilgi çekmiş olduğu haberlerin çokluğundan anlaşılabilmiştir.

Osmanlı 17. yüzyılla birlikte bilimsel olarak dünyanın gerisinde kalmaya başlamış ve bu durum 18. yüzyılda da devam etmiştir. Her şeye rağmen gelişmeleri de takip etmeyi bırakmamıştır. 19. Yüzyılda hem kuzey hem de güney kutuplarının keşfedilmesi için ülkeler yarışa girmişlerdir. Nihayet 20. yüzyılın başlarında iki kutup da keşfedilince dünyanın ayak basılmadık yeri kalmamıştır. Bu keşifler asrın en önemli coğrafi keşifleri arasında kabul edilmiş ve dünyada büyük yankı uyandırmıştır. Osmanlı basını da bu konuya duyarsız kalmamış ve gelişmeleri sayfalarına taşımıştır. Kutupları keşfettiğini söyleyen Frederick Albert Cook ve Robert Edwin Peary arasında yaşanan tartışmalar dikkati çeken konulardan yalnızca bir tanesidir. Bundan önce de 1800 ve 1900'lerin başında henüz kutuplar keşfedilmemişken kutuplara doğru yapılan seyahatler, seyyahların yaşadıkları, kutupların keşfinin önemini anlatan yazılar basında önemli bir yer tutmuştur. Hatta keşif yolculuğuna çıkan seyyahların tuttıkları günlüklerin yayımlandığına rastlamak bile mümkündür.

Bu çalışma 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında Osmanlı gazete ve dergilerinde yer alan yazılar kaynak alınarak hazırlanmıştır. Basında oldukça geniş yer bulan kutup haberlerinin tamamı taranmış detay içermeyen ve birbirini tekrar eden yayınların çokluğu nedeniyle elemeye gidilerek, makalelerin basında konunun ele alınışını değerlendirmeye yeterli içeriğe sahip kısmı seçilerek bu makale özelinde kullanılmıştır. Dikkat çeken haberlere özellikle yer verilmeye çalışılmıştır. Çalışmada yalnızca Osmanlı'nın değil dünya basınının da önem verdiği haberler kullanılmıştır.

Bu makalenin konusunu oluşturan basında yer alan kutup haberleri daha önce bir çalışma konusu olarak ele alınmadığı için bu çalışmanın hazırlanmasına zemin hazırlamıştır. Bununla birlikte basının hangi konulara ilgi duyduğu, yalnızca Osmanlı coğrafyasının değil bütün dünyanın ilgisini çeken konulara yer

verip vermediği anlaşılmaya çalışılmıştır. Makale dönemin aydınları, bilim ve ilim insanların hangi konuları dikkate değer bulduklarını tespit etmek açısından olduğu kadar dönemin Osmanlı basınının dünya coğrafyası açısından pek değerli bulduğu kutuplar konusuna da ilgisiz kalmadığının gösterilmesi açısından da önemlidir.

1. Kutupları Keşfetme Yolculuğu ve Seyyahlar

1.1. Keşif Çabaları

Güney ve Kuzey kutupları 20. yüzyılın başlarında keşfedilmeden önce birçok seyyah keşif hevesiyle kutuplara seferler düzenlemiştir. Sonuçsuz kalan bu seferler Osmanlı basınının da bir hayli ilgisini çekmiş ve ilgili haberler ayrıntılı olarak basında yer bulmuştur.

6 Ağustos 1913 tarihli *Servet-i Fünun* bu seyahatler hakkında bilgiler vermiştir. Buna göre 1774'te Kaptan Cook, 1838'de de Dumont d'Urville Güney Kutup Bölgesi'nden şöyle bir geçmişlerdir. 1842'de Kaptan James Rose Güney Kutbu'nda bir kıta olduğunu fark etmiş ise de bir teşebbüse girişmemiştir. Kutuplara ulaşma mücadelesi bundan elli yıl sonra başlamış, Kaptan Gerlache sefer heyeti Güney Kutbu'na 1898'de ayak basmıştır. Charcot'un sefer heyeti ise 1909'da Güney Kutbu'na 178 km yaklaşmış olmalarına rağmen yiyecekleri bittiği için geri dönmek zorunda kalmışlardır. Bu heyetler sağ olarak geri dönmeyi başarsalar da bu yolda ölen birçok kişi olmuştur. 17. ve 18. yüzyıllarda kutuplara giden heyetler elliden az değildir. Kutup istikametine 1800'den 1909'a kadar 79 sefer yapılmıştır.³

Bu seyahat tecrübelerinin sadece isimleri, istikametleri ve sonuçları değil aynı zamanda hazırlıkları, amaçları, planları ve sürece dair ayrıntılar da gazete ve dergilerde aktarılmıştır. 5 Şubat 1911 tarihli *Malumat'ta* Mehmet Tahir'in yazdıkları dikkate değerdir. Mehmet Tahir, Kutup denizlerinde inceleme ve keşif çalışmalarında bulunmak üzere Mösyö Charcot ismindeki bir Fransız'ın sefer hazırlıklarında bulunmasından bahisle o vakte kadar yapılan seyahatlere de değinerek bu son seyahat hakkında da ulaşabildiği bilgileri okuyucuya aktarmıştır. Verdiği bilgilere göre, 1820 senesinden beri birçok denizci gerek kutuplara ulaşmak için ve gerek buzullarda fenni keşiflerde bulunarak dünyanın doğa kanunlarına vakıf olmak gibi önemli bir amaçla kutup bölgelerine çok sayıda sefer düzenlemiştir. Gerçekten bu süre içinde Fransa denizcileri Kuzey Kutbu seyahatlerine katılmamışlar ise de vaktiyle onların bu önemli girişim uğrunda takdire şayan fedakarlıkları tercih ettikleri görülmüştür. Şöyle ki; 1833 senesinde Blosnevil, Grönland'ın büyük buzulları arasında kahramanca ölmüştür. Sonra Roşersen sefer heyeti 1836 senesinden 1839 senesine kadar

---

³ "Kutupların Keşfi", *Servet-i Fünun* 45- sy. 1157 (6 Ağustos 1913): 302.

İzlanda, Grönland, Petersburg denizlerinde fenni keşiflerde bulunarak sonradan yabancı milletler tarafından bu denizlerde yapılacak olan keşiflere örnek olmuş ve hayret uyandırmıştır.

En son Jon Franklin'in fen heyetinde stajyer Bellot (Joseph Rene Bellot) da vardır ki sahip olduğu meziyetleri ile bütün İngiltere'nin takdirini kazanmıştır. İşte geçen süreden beri terk edilmiş olan bu girişim bu kez tekrar ele alınmıştır. Donmuş deniz bölgesine gemi ile birçok seyahatlerde bulunmuş olan Doktor Jan Şarkot (Jean-Baptiste Charcot) bir sonraki sene yaz mevsiminde Kuzey Kutbu denizlerine yönelerek hareket etmek üzere önemli bir sefer heyetinin hazırlanmasıyla meşgul bulunmaktadır. Şarkot'un seyahat planları İzlanda'ya, Petersburg'a bir deniz seferi yapıp bu adalarda da program gereğince genel fenni bir incelemede bulunmaya müsaittir. Mesela seyyahın İzlanda'ya ulaşır ulaşmaz başlıca işleri morina balığının geçmiş hayatına dair incelemelerde bulunmak olacaktır. Sefer heyeti Petersburg'da enginlerde Avrupa iklimine büyük bir etki yapan akıntılar hakkında da inceleme ve soruşturmayı dikkatli bir şekilde yapacaktır. Kısaca bunlar henüz sır olan bu iki büyük adayı keşfetmek için mesai harcamaktan geri durmayacaklardır.⁴

26 Ekim 1900'de Mesut Remzi *İrtika'da* Kuzey Kutbu ile ilgili haberlere masalsi bir dille yer vermiştir. Kaleme aldığı detaylara göre Kuzey kutbu, Nordenskiöld'ün (Adolf Erik Nordenskiöld), Nansen'in (Fridtjof Nansen), o kadar fedakârca gayretlerine rağmen gizemini korumuştur. Mösyö Gerlache aynı engellere rastlanabileceği, cihanın diğer son noktasına gidebilecek olursa güzel işler başarılmış olup olunmayacağını ortaya koymuştur. Brüksel parlamentosunun verdiği iki seçim ve milli oylar sayesinde oldukça hızlı bir şekilde bir meblağ toplamış, bir gemi ve mürettebat tedarik edebilmiştir. Mevsimin uygunluğundan yararlanarak, gece ve gündüzün seneyi eşit parçaya ayırdığı, hareketsizliği örtülü ve gizli olan bu soğuk sahile doğru yola çıkmıştır. Ünlü seyyah Cook güney denizlerinden galibiyet ve başarı ile geri dönmüştür ki hiçbir gemi 71 enlem derecesini asla geçemeyecektir. Weddel 74 dereceye ulaşmış, Ross serbest bir deniz içerisinde buzlar arasına girmiş ve orada hatta denizin sonu olmaksızın kutup enlem derecesine eşit bir dereceye çıkabilmiştir. Başarılı seferlerinin devam eden ilerlemesi, istediği şeye ulaşmış olabilmek imkanını göz önünde bulundurmasına izin vermiştir. Kumandan Gerlache 16 Ağustos 1897'de Anvers'ten hareket etmiştir. Ağustos'un 23'ünde Ostend'de bir süre beklemiş ve daha sonra yani mürettebatıyla Avrupa'ya veda etmiştir.⁵

Uzun yıllar ve hatta asırlar boyunca dünyanın bu gizemli noktaları insanların merakını uyandırmıştır. Kutupları keşfetme arzusu, kutup noktalarına

⁴ Mehmet Tahir, "Mütenevvia Kutb-ı Şimaliye Bir Fransız Heyet-i Seferiydi", *Malumat Dergisi*, sy. 372 (5 Şubat 1911): 3236.

⁵ Mesut Remzi, "Kutb-ı Cenub", *İrtika Gazetesi*, sy. 83 (26 Ekim 1900): 139.

ulaşma isteği birçok insanın hayali haline gelmiştir. Sayıları azımsanamayacak kadar insan bu yolda kutuplara ulaşmadan hayatlarını kaybetmiştir. Bununla ilgili bir istatistik *Servet-i Fünun*'da okuyuculara sunulmuştur. Yazıda özetle şu bilgiler sıralanmıştır:

“İki asırdan beri kâşiflerin dikkatini çeken nokta 1909'a kadar gizemini korumuştur. Bu zamana kadar yapılan seyahatler sonuçsuz kalmıştır. 1607'de Hudson kutuplara yalnızca 1120 kilometre kadar yaklaşabilmiştir. Bundan sonra İngiliz Flip 1082 kilometreye kadar ulaşabilmiştir. 19. Yüzyılın ortasına doğru kutup seyyahlarının cesareti artmıştır. 1828'de Kaptan Pari kutbun 860 kilometre yakınına kadar gitmiştir. 1845'te Sir John Franklin, Erebus ve Terror isimlerindeki gemileriyle ve 168 kişilik mürettebatıyla kutuplara doğru yola çıkmıştır. Fakat gemi bir daha geri dönmemiştir. 1879'da Janet isimli gemi ile yola çıkan DeLong da aynı hazin sonu paylaşmıştır. Greely ve ekibi 1884'te başarısız yolculuk yapan diğer bir seyyah grubu olmuştur. 1890'da Nansen, 1900'de Kaptan Kani gibi birçok isim kutup yoluna çıkmıştır. 16.asırdan itibaren bu yolda ölen kişilerin sayısı 780'i bulmuştur.”⁶

Görsel 1. Kuzey Kutbunu keşfetmek amacıyla yola çıkan ve nihayet 1909'da keşfi gerçekleştiren Kaptan Peary ve Güney Kutbunu 1911'de keşfeden seyyahların yanı sıra Kaptan Scott (ilk resim), Doktor Frederick Cook (ikinci resim), Kaptan Amundsen (üçüncü resim), Ejnar Mikkelsen (dördüncü resim), Norde Neskiöldi, Mösyö Andre, Mösyö Strindberg, Borchgrevink öne çıkan önemli seyyahlar arasında sayılabilir.⁷

2. Kutuplara Giden Yol ve Yolculuk

Kutup seyyahları içerisinde basında en çok yer bulan kuşkusuz Amundsen'dir. Amundsen'in Güney Kutbu'nu keşfiyle ilgili birçok haber basında yer almış hatta bu yolculuğun ayrıntısını anlatan yazı dizileri yayınlanmıştır. Keşfin ardından Amundsen 8 Mart 1912'de Norveç Kralı'na ve Londra'da yayınlanan *Daily Chronicle* Gazetesi'ne birer telgraf göndermiş ve bu önemli haberi herkesin duymasını istemiştir. Telgrafta keşif sürecini ayrıntıları ile anlatmıştır. Bunlardan bazıları haberde şöyle aktarılmıştır:

“Şubat'tan Nisan ayının ortalarına kadar 82 derece enleminde 3 kulübe kuruldu. Kar yağışları arasında burada ikamet Eylül ayına kadar devam etti. Bu dönemde sıcaklık -50, -60 derecelere kadar düşmüştü. Artık kulübeden birkaç arkadaş ayrılıp Güney Kutup noktasına

⁶ “Kutupların Keşfi”, 302.

⁷ “Kaptan Scott'ın Kutb-ı Cenubi Seyahati”, *İdman*, sy. 23 (5 Mart 1914): 360, “Kutb-ı Şimali Keşfedildi” *Resimli Kitap*, sy. 13, (13 Ekim 1909): 25, “Kutupların Keşfi”, 300, “Kutupların Keşfi”, 301.

*doğru ilerlemeye başladı ve 85 derece enlemine kadar sorunsuz ilerleyebildiler. Buradan itibaren yüksek tepelerle karşılaşmaya başladılar. Buzullar arasında yapılan tehlikeli yolculuğun ardından nihayet 14 Aralık 1911'de Güney Kutup noktasına ulaşmak mümkün oldu. Bu noktada üç kaldılar. "İşte bu şekilde yeryüzünün son büyük meselesi halledilmiş demektir."*⁸

Kutupları keşfetmeyi amaçlayan seyyahlar buraya ulaşmak için gemi ile seyahat etmişlerdir. Fram, Terra Nova, Jeannette, Belçika, Rozvelt, Southhern Cross, Erebus adlı gemiler bu yola çıkan gemilerden yalnızca birkaçıdır.

Gemi dışında çok daha cesaret gerektiren araçların da kullanıldığına basında yer verilmiş olan haberlerde rastlamak mümkündür. Gemiler dışında kullanılan diğer ulaşım aracı balondur.

2.1. Balon ile Seyahat

Servet-i Fünun gazetesi çeşitli sayılarında bu balonla çıkılan seyahatler hakkında fotoğraflarıyla birlikte bilgiler vermiştir. Buna göre, Kutup noktası gizemli ve merak uyandırıcı bir yerdir. Birçok kişi bu gizemli yere ulaşmaya çalışmış bu uğurda canlarını feda etmişlerdir. En erken seyahatten tutun da 1912'de Nansen'e gelinceye kadar Kuzey Kutbu'na keşif için yola çıkanlar o noktaya ulaşmak bir yana yaklaşmayı bile başaramamışlardır. Bu defa iki seyyah daha seyahate çıkmıştır. Fakat bunların farkı balonla bu seyahate çıkmalarıdır. Bu seyyahlar Louis Godard ve Edouard Sucouf adlı iki gökyüzü seyyahıdır. Kullanacakları balon 10.847 metre küp oksijen ile doludur ve 12 bin kilo ağırlığı kaldırmaya elverişli alet ve edevatı, kimyevi ve tıbbi malzemeleri de taşıyabilecek kapasitedir.⁹

Basının işaret ettiğine göre bu ikilinin dışında balonla seyahat etme cesaretini başka bir ikili daha göstermiştir ki bunlar; Mösyö Andre ve Mösyö Strindberg'dir. Fakat yapılmış olan teşebbüsler sonuçsuz kalmıştır. Buna rağmen bu girişimden vazgeçilmemiştir. İşte bu iki seyyah yeniden balonla kutuplara seyahat etmek için hazırlanmışlardır. Fakat seyahatlerini hemen gerçekleştirememişlerdir. Bu noktada gecikmenin nedenlerine ve kullanılması planlanan balonun özelliklerine de yer verilmiştir. Buna göre, balonun maliyeti 50 bin Frankı bulmuştur. Balon üç kat ipek kumaştan torbası 1321 kilo ağırlığında 4500 metre küp genişliğinde ve 20,5 metre çapında olup kumaştan yapılmış, sepeti de 180 kilo ağırlığında 2 metre çapında ve 130 cm yüksekliğindedir. Habere göre seyahat sırasında balonculardan biri daima sepetin içinde ve ikisi daima üstünde bulunarak havanın durumunu, etrafta gözlemledikleri şeyleri kayıt ve resimler vasıtasıyla tasvir edeceklerini belirtmişlerdir.¹⁰

⁸ "Güney Kutbunun Keşfi", *Karagöz Salnamesi* (1913): 22-23.

⁹ "Kutupların Keşfi", 300-301.

¹⁰ "Kutup Seyyahları", *Servet-i Fünun*, sy. 287 (11 Eylül 1896): 11-12.

1896'da yayınlanan bu haberde bahsi geçen isimlere 1913'te tekrar yer verilmiş, fakat bu sefer umut ve merak yerini meçhuliyete bırakmıştır: 1897'de balonla kutuplara seyahat etmeye çalışan İsveçli Andre ve iki arkadaşı bu yolculuğa çıkmış ve daha sonrasında kendilerinden haber alınamamıştır.¹¹

2.2. Gemi ile Seyahat

Gemi ile yapılan seyahatler hem sayıca daha fazla hem de genellikle bir sonuca ulaştığı için elbette basında daha fazla yer bulmuştur. Bu seyahatlerle ilgili yazılan yazılar sadece birer haber niteliği taşımamış duyulan merakı ve heyecanı da yansıtmıştır. Yazılara yansıyan bu hisler Osmanlı basınının dolayısıyla aydınının dünyadaki bilimsel teşebbüslere duydukları ilgiyi de ortaya koymaktadır. Bahsi geçen yazılara birkaç örnek vermek gerekirse Kaptan Scott'un kaptanlığını yaptığı keşif yolculuğunun başlangıcında çekilen fotoğrafın altına not düşülmüş olan bilgilerden başlanabilir:

Görsel 2. Kutup Yolcuğuna çıkan Terra Nova Gemisi¹²

“Bilimin ilerlemesi için büyük fedakarlıklar gerekir. Aynı şekilde coğrafi olarak da yeni yerlerin keşfedilmesi fedakarlıklarla mümkündür. Şükürler olsun ki hayatlarını bilimin ilerlemesine ve yükselmesine harcayan saygıdeğer insanlar eksik olmuyor. Gidenlerin geri gelmediği, haber alınamadığı kutup bölgesi de saygıdeğer birçok kişiyi hayattan koparmasına rağmen çekiciliğini yitirmiyor. İşte Terra Nova isimindeki gemisiyle Yeni Zelanda'dan Güney Kutbu'na doğru yola çıkan Kaptan Scott da o kutup cazibesine kapılarak kendini fedakarlığa hazırlıyor. Resim keşif heyetinin Yeni Zelanda'dan ayrılma anını göstermektedir. Seyyahları

¹¹ Kutupların Keşfi”, 300-301.

¹² “Kutb-u Cenubiye Giden Yeni Bir Heyet-i Keşfiye”, Şehbal, sy. 37 (14 Nisan 1911): 243.

Kral Edward Arazisi'ne götürüp çıkardıktan sonra "Arazi-yi Cedid" Gemisi¹³ tekrar Yeni Zelanda'ya gelecek ve heyetin dönüşü için gerekli olan erzak ve malzemeleri tedarik edip yükleyerek yine güneye dönecektir. "Dostlar şehit, biz gazi" sözünü hatırlatmasaydı, biz de bol bol başarılar temennisinde bulunmaya cesaret edebilirdik. Kar çölüne yelken açarken: Cehlin temeddüine veda."¹⁴

Haberlerde sadece seyyahlar ve seyahatlerden değil ayrıca seyyahların kutup noktalarına ulaşmalarını sağlayan gemilerin özelliklerinden de bahsedilmiştir. Kutup seyahatlerine çıkacak gemilerin en dikkat çekici özelliklerinden biri de bu gemilerin buzda seyahat edebilecek dayanıklılıkta olmalarıdır. Kaptan Peary'nin seyahatinde kullanacağı Roosevelt gemisinin kutup seyahati için özel olarak tasarlanmış en mükemmel gemi olduğundan bahsedilmiştir. Verilen bilgilere göre o zamana kadar seyyahların kullandıkları gemilerin hepsi dayanıklı olsa da eksikleri olmuştur. Ama özellikle iki gemi bu yolda inşa edilmiş olanların en iyileridir. Bu gemilerin ilki İngiliz bandıralı Discovery ve diğeri de Roosevelt gemileridir. Discovery Gemisi, Kleman Markham ve Sir Francis Leopold McClintock tarafından çizilen plana göre İngiltere'de inşa edilmiştir. Gemi sağlam yapısıyla buz kütlelerinin arasında seyahat edebilmiştir. 450 beygir kuvvetinde olan bu gemi 335 ton kömür de taşıyabilecek şekilde inşa edilmiştir.¹⁵

Buz çarpması sonucu pervanenin ve dümenin kırılmasının kutup seyahatlerindeki en büyük tehlikelerden biri olduğu belirtilmiştir. Bundan dolayı Discovery Gemisi'nin dümen ve pervanesinin güverteye çıkarılabilmesi bu geminin en dikkat çekici özelliği olarak işaret edilmiştir. Tehlike anında bunlar güverteye çekilebilmişlerdir. Roosevelt Gemisinin de bu gemiye benzer özelliklerde olsa da daha iyi şekilde tasarlandığı vurgulanmıştır. Verilen detaylara göre bu geminin teknesinde dayanıklı ağaçlar kullanılmıştır. İki taraflı girişlerle takviye edilen geminin buzlara karşı dayanıklılığı arttırılmıştır. Geminin makinesi saatte 11 mil hızla gidebilecek kuvvettedir. Buharla ısıtma ve elektrikle aydınlatılabilme özelliklerine sahiptir. Ayrıca güvertede bulunan köşk kısmı gerektiğinde çıkarılıp buzlar üzerinde bir kulübe vazifesi görerek seyyahların ikametine imkân verebilmiştir. Sonuç olarak daha bir çok ayrıntıyla birlikte bu iki geminin kutup seyahatleri için yapılmış en mükemmel gemiler olduğundan bahsedilmiştir.¹⁶

Haberlerde yer verilen diğer bir bilgi türü keşif heyetlerinin maiyeti ve malzemelerin detayları ile ilgilidir. Bu heyetlerde yer alacak kişilerin nasıl seçtiklerine dair bilgiler ve ayrıca yanlarına aldıkları malzemeler okuyucuya

¹³ Kullanılan bu tabir Terra Nova'nın Osmanlı Türkçesi'ndeki karşılığıdır. Haberde bu şekilde yer almıştır.

¹⁴ "Kutb-u Cenubiye Giden Yeni Bir Heyet-i Keşfiye", 243.

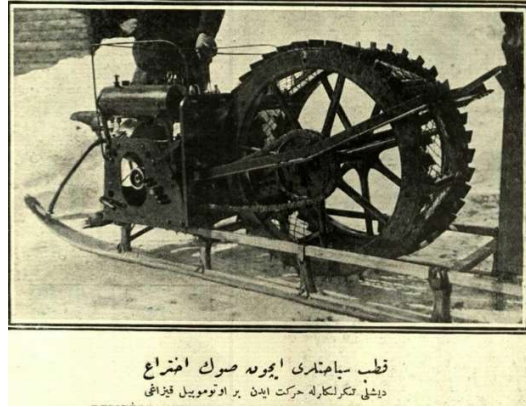
¹⁵ "Kutup Seyahatleri İçin Gemiler", *Servet-i Fünun*, sy. 819 (3 Ocak 1907): 205.

¹⁶ "Kutup Seyahatleri İçin Gemiler", 206.

bu seyahatlerin ciddiyeti ve ne kadar titizlik ve öngörüyle hazırlanıldığı hakkında fikir vermektedir.

Kutupları keşfetme arzusuyla yola çıkan seyyahlar yanlarında götürecekleri kişileri sıradan insanlardan seçmemişlerdir. Keşfin önemini anladıkları seçtikleri kişilerden de anlaşılabilir. *Servet-i Fünun* mecmuasının 554. sayısında yer alan “On İki Ay Kutb-u Cenubi Buzları Arasında” başlıklı yazıda Borchgrevink’in ekibinin toplamda 18 kişiden oluştuğu; bunlardan birinin doktor, birinin ateşçi, ikisinin hizmetli olduğu belirtilmiştir. Ayrıca gemide bir hayvan bilim uzmanının, bir maden bilimi uzmanının ve bir bitki bilimi uzmanının da yer aldığından bahsedilirken kızığa koşulmak üzere birçok köpeğin de bulundurulduğu bilgiler arasında yerini almıştır.¹⁷

Şehbal mecmuasının 23. sayısında yayımlanmış olan diğer bir yazıda ise Kaptan Amundsen’in seyahat ayrıntıları hakkında bilgiler verilmiştir. Buna göre Güney kutbunu keşfeden Kaptan Amundsen, yolculuğa çıkarken gemide üç büyük sandık içinde otomobil kızığı, nakliyat için 19 at, 33 köpek bulundurmıştır. Özellikle atlara büyük önem verdiklerinden bahsedilmiştir. Amundsen ve ekibi kutbun keşfinde önemli bir rol oynayacağını düşündükleri atları Mançurya’dan getirmişlerdir. Yolculuklarının sorunsuz şekilde geçmesi için atlara birinci sınıf yolcu muamelesi yapılmıştır. Bunun dışında gemide 33 köpek de bulunmuştur. Sefer ekibinde ise 7 bahriye zabiti, 11 doğa bilimci, otomobil kızığını kullanması için bir makinist, 1 de süvari yüzbaşı zabiti olmak üzere toplam 51 mürettebat bulundurmışlardır.¹⁸

Görsel 3. Kutuplarda kullanılan otomobil kızığı¹⁹

1914 yılında *Musavver Malumat-ı Nafia*'da yer bulan başka bir haber Mustafa Fehmi Efendi'nin Kuzey Kutbu'nun keşfi için yola çıkan ve Buenos Aires Limanı'na tamirat için gelen geminin kaptanı ile bizzat konuşma fırsatı bulması

¹⁷ “On İki Ay Kutb-u Cenubi Buzları Arasında”, *Servet-i Fünun*, sy. 554 (5 Aralık 1901): 120.

¹⁸ “Kaptan Scott’ın Kutb-ı Cenubi Seyahati”, 360.

¹⁹ “Kutb-u Şimali Meselesi”, sy. 14 (28 Ekim 1909): s. 280.

sonucu kaleme alınmıştır. Habere göre Mustafa Fehmi'nin Kaptan Amundsen'den aldığı bilgiler şunlardır:

*"Bu gemi Norveç Bandıralı olup Norveç Hükümeti'nin himayesi altındadır. 500 beygir kuvvetinde bir gaz makinesi taşımakta ise de her zaman için yelken ile yolculuğunu sürdürmekte ve gerektiği zaman bu makineyi kullanmaktadır. Gemide altı senelik erzak bulunmaktadır. Birinci, ikinci ve üçüncü kaptan ve 3 makinist, 2 aşçı ve 18 gemici olmak üzere 27 kişi vardır. Her kişinin başında bir mavzer ve kilitli cephane de mevcuttur."*²⁰

Borchgrevink'in kutupları keşfetmek amacıyla çıktığı seyahat *Servet-i Fünun'da* İngiltere'nin *Strand Magazine Gazetesi'nde* yayınlanmış şekliyle yer almıştır. Bu makalede Borchgrevnik'in Southern Cross Gemisiyle 1898 yılında Vicotria Arazisine gittiğinden ve burada çeşitli araştırmalar yaptığından bahsedilmektedir. Keşif ekibi 10 kişiden oluşmaktadır. Bunlar arasında doğa bilimci, maden bilimci, doktor, bitki bilimci gibi bilim insanlarının yanı sıra burada kaldıkları sırada kendilerine yardımcı olmaları için malzeme muhafızı, aşçı ve iki hizmetkar da bulunmaktadır. Haberin devamında kutuplarda kaldıkları süre boyunca yaşadıklarıyla ilgili bilgiler de aktarılmıştır.²¹

3. Kutupların Keşfine Dair Haberler

Güney ve Kuzey kutup bölgelerine yapılan pek çok tehlikeli seyahatin ve feda edilen hayatların ardından nihayet her iki kutup noktasının keşfi gerçekleştirilmiştir. Osmanlı basını da senelerdir aktardıkları haberlerin ardından bu keşif haberlerini de aynı merak ve coşkuyla aktarmıştır.

Genç Kalemler Dergisi, Güney Kutbu'nun keşfini sayfalarına Kâşif Amundsen'in cümleleriyle yansıtmıştır:

*"Bu yıl (1911) 14 Aralık günü öğleden sonra kutuplara ulaştık. Arkadaşlarım ve ben hepimiz ipekten yapılmış güzel bir Norveç Bayrağı'nın etrafında toplandık. Hepimiz bayrağın sapını tuttuk ve onu toprağa saplarken kutbun üzerinde bulunduğu geniş ovaya Norveç Kralı VII. Haakon adını verdik."*²²

Şehbal ise Kuzey Kutbunun keşfine odaklanmış ve bu keşif konusunda yaşanan süreci kendi değerlendirmesiyle birlikte vermiştir:

"Kutupları keşfetmek için yola çıkan sonuca varamadan ölen veya geri dönmek zorunda kalan insanları çok fazla duyar olmuştuk. Bu haberleri bir hikaye dinler gibi karşılıyorduk. Halbuki bir gün kayıtsız kalamayacağımız bir haber aldık. "Doktor Cook Kuzey Kutbu'nu keşfetmiş." Birkaç gün sonra bir haber daha "Peary de Kuzey Kutbu'nu keşfetmiş." Çok zaman geçmemişti ki bir haber daha geldi. "Cook ve Peary birbirlerini yalanlıyorlar." İşte o zamandan beri düşünüyoruz her iki seyyah da yalancı çıkarsa ne bir şey kazanmış ne de bir şey kaybetmiş oluruz. Fakat ikisinden biri veya her ikisi de Kuzey Kutbu'nu keşfetmişlerse insanlık adına zararda mıyız, kârda mı?"

²⁰ Mustafa Fehmi, "Kutub Keşfiyatı", *Musavver Malumat-ı Nafia*, sy. 23 (30 Temmuz 1914): 356.

²¹ "Kutub Sehahları", *Servet-i Fünun*, sy. 287(11 Eylül 1896): 120.

²² "Lahika", *Genç Kalemler* 3, sy. 20 (28 Nisan 1912): 187-188.

“New York Coğrafya Cemiyeti’nin yıldönümünde (15 Aralık 1906) Peary: “Üç asrı aşkın zamandan beri bütün dünya, kutupların anlaşılmasız halini hayalinde canlandırmış olduğu halde bugün kutup sırlarına en yakın yere dikilen bayrak Amerika bayrağıdır” dedikten sonra Rozvelt’e hitaben şu sözleri eklemiştir: “Ümit ederim ki sizin başkanlığınız sırasında Amerika Bayrağını kutup noktasında dalgalandıracaksınız.” Peary sözünü tuttu ve Kuzey Kutbu’nu keşfederek Amerikan Bayrağı’nı kutba dikti.”²³

Muhasebe-i Fenniye demektedir ki;

“Dünyanın her yeri keşfedilmiş, gezilmiş, incelenmiş olduğu için öyle hayret gerektiren bir çoklukta kıtalar meydana çıkması artık beklenmemektedir. Kutupların çevresi bile, haritalarındaki eksikliklere rağmen bir muamma-i sarf halinden kurtulmuştur. Yalnız bizzat kutup noktasını öğrenmeye ve anlamaya devam etmektedir. Son zamanlarda birbirini takip eden çok sayıda seyahat yapılmış ve hedefe gittikçe daha fazla yaklaşılmıştır. Kutup noktasının, işin aslında etrafından hiç farklı olmadığı anlaşılmasız olmakla beraber yine de dünyanın kuzeyinin son noktasına ulaşmış olmak hevesi insanlar için cazibesini kaybetmemiştir.”²⁴

4. Kutupları Keşfetmek Neden Önemliydi?

Kuzey kutbunu keşfetme teşebbüslerinden çokça bahseden yazılardan sonra nihayet Kuzey Kutbu’nun keşfedilmesiyle yeni haberlerin kapısı aralanmıştır. Keşif için yola çıkmış olan Doktor Cook ve Peary’nin arasında yaşanan tartışmalar Osmanlı basınının da ilgisini çekmiştir.

Kutupları keşfetmek yolunda hem çok büyük masraflar yapılmış hem de birçok seyyah canından olmuştur. Bu durumda basında yeni sorular ve cevaplar gündeme gelmiştir. Kutupları keşfetmek neden bu kadar önemlidir? Bütün bu çabalara karşılık gelecek bir değer taşımakta mıdır? Kutupları keşfettiğini iddia eden Cook ve Peary’nin arasında sorun yaşanmasına sebep olan o noktaya birer bayrak dikmelerinde fen ve insaniyet adına nasıl bir fayda ortaya çıkmıştır? Bu sorulara Peary bizzat şöyle cevap vermiştir;

“Kutuplara ulaşmanın ne kıymeti ne de faydası olmadığını iddia edenlere bin bir fayda göstereceğim. Kutup noktasına ilk bayrağı bir Amerikalı dikesek olursa gerek vatanda gerek dışarıda hiçbir Amerikalı bulunmayacak ki kendisinin Amerikalı olduğunu biraz daha sevinçle biraz daha iftiharla hatırlatmasın. Yalnız bu övünme ve milli haysiyet bile kutup noktasına ulaşmak için zorunlu olunan bütün fedakarlıklara ve milyonlarca meblağa karşılık gelecektir.”²⁵

Peary’nin bu açıklaması biraz popülist bir anlam ifade etse de daha birçok bilim dalı açısından keşfin önem arz ettiğini açıklayan yazılar da mevcuttur. Örneğin, *Şehbal Dergisi’nde* “Musahabe-i Fenniye: Kutbun Keşfinde Ne Ehemmiyet Var?” başlığı ile yayınlanan yazıda keşfin öneminden

²³ Musahabe-i Fenniye: Kutbun Keşfinde Ne Ehemmiyet Var?,” *Şehbal* , sy. 12 (28 Eylül 1909): 239.

²⁴ “Musahabe-i Fenniye: Kutbun Keşfinde Ne Ehemmiyet Var?,” 239.

²⁵ “Musahabe-i Fenniye: Kutbun Keşfinde Ne Ehemmiyet Var?,” 239.

bahsedilmektedir. Buna göre kutupların keşfiyle birlikte kutup noktasına ayak basmak arzusu ile kuzey tarafları hakkında fenni inceleme yapılması isteğinin bundan sonra devam edeceği ümit edilebilir. Zira o bölge hakkındaki bilginin coğrafyamızın tamamlanmasına ihtiyaç olması dışında meteoroloji (ilm-i ahval-i cevvi), yaşam, jeoloji (ilm-i tabakatü'l-arz), arkeoloji (ilm-i asar-ı atika) gibi konularda da kutba dair bilgi noksanımızın giderilmesi açılarından da önemli olduğuna işaret edilmiştir. Bir de yeryüzünün mıknatıs özelliği (mıknatısiyet-i arziye) meselesinin incelenmesi ve açıklanmasının gerekliliğine dikkat çekilmiştir.”²⁶

Kutupların önemine değinen bir diğer yazı ise şimdiye kadar aktarılmış olan yazılardan farklı olarak bilimsel bir önem atfettiğinden bahsetmektedir. Bu olayın popülist bir yaklaşımların ötesinde coğrafi bilimlere ve hatta günlük yaşantıya ne gibi katkılar sağlayacağından bahsedilmiştir. *Şehbal Dergisi*'nin 12. sayısında yer alan yazı aşağıdaki şekildedir;

“Kuzey ışıkları, rüzgarlar, fırtınalar belki de yeryüzünün her tarafından gelen hava kütlelerinin etkisiyle ortaya çıkmıştır. Okyanus akıntıları, Gulf Stream büyük akıntısı Kuzeydoğuya doğru Avrupa sahillerini ısıtıyor, kutuplara doğru kayboluyor. Nansen'in keşfi buzullar, Sibiry'a'nın kuzey sahilinden kutup bölgesine doğru gidiyor, yazın parçalanıyor. Avrupa ve Amerika için sıcak ve soğuk hava akımları rastgele ve birbirine çarparak mı iklimde değişme yaratıyor? Gulf Stream sıcak suları havayı hafifleştiriyor, kutup bölgesinde ise hava ağırlaşıyor. Bu havalar birbirine çarparak buharı yoğunlaştırıyor, fırtınaların büyümesine ve mevkisine göre Kuzey Atlas Okyanusu'nun hava akımları ortaya çıkıyor. Avrupa'nın güneşli ve yağmurlu günleri sakın veya şiddetli kışları bunlara tabi oluyor. Avrupa ve Amerika'da hava tahmin rasathaneleri kısa bir zaman için tahminde bulunabiliyorlar. Yarın öbür gün hava açık veya kapalı, durgun veya fırtınalı olacak diyebiliyorlar. Avrupa ve Amerika özellikle Kuzey Kutup Bölgesi'nden etkilenmiştir. Fedakâr bilim insanları eğer bu çalışmalarını birleştirirler de, insanlığın yararı adına sürekli gözlemlerini kaydedip medeni âlemin her tarafına göndermek üzere –telsiz, telgraf ve uçakların yardımıyla- kutup bölgesinde tesis edecekleri gözlemlerine koyarlarsa bunun medeniyet ve insaniyet için oldukça büyük faydası olacaktır. Çünkü bu sayede bir iki günlük hava değişimi değil birkaç aylık, bir mevsimlik, yazlık ve kışlık hava değişimleri doğru olarak tahmin ve takdir edilebilecektir. Ekinlerin erken ekilip kışın devamıyla harap olmaması, geç ekilip yaz güneşiyle yanmaması sağlanacak, mevsim değişiklikleri önceden bilineceği için tedbir alınabilecektir.”²⁷

5. Yolculuğun Tehlikeleri

Kutuplara yapılan yolculuklarda elbette pek çok tehlike de yaşanmıştır. İşte bu tehlikeler de basının ilgisini çekmiş ve bu konuda özellikle seyyahların hatıralarından yararlanılmıştır. Kaptan Scott günlüğünde yaşanan sıkıntılardan bahsetmiştir. Kötü hava koşullarında yol almak zorunda kalan gemiler yolculukları sırasında büyük fırtınaların tehlikeleriyle başa çıkmak zorunda

²⁶ “Musahabe-i Fenniye: Kutbun Keşfinde Ne Ehemmiyet Var?”, 239.

²⁷ “Kutupların Keşfi”, 303-304.

kalmışlardır. Kimi zaman güvertede olan eşyalar ve kişiler büyük fırtınalarda savrulmuşlar ve ölüm tehlikesi atlatmışlardır. Fırtınalar şiddetli olduğu zamanlarda güverte, ambarlar ve makine tulumları bile suyla dolmuştur. Gemide bulunan hayvanlar da dahil herkes ölüm tehlikesiyle yolculuk etmiştir.

Her şeye rağmen kutuplara ulaşabilen Kaptan Scott ve ekibi kutuplara varabilmişlerdir. Bu anı ise kaptan, günlüğünde şöyle ifade etmiştir:

“Tam 20 gün Terra Nova Gemisi buzlar arasında mahsur bir halde kaldı ve ancak 31 Aralık’ta etrafı açılarak kendisine yol buluyor. 48 saat sonra ufkun sincabi rengi arasında kutupların beyaz tepeleri görülmeye başladı. Bir tarafta Victoria Arazisi’nin 3000-4000 metre yükselen sivri sivri tepeleri diğer tarafta uzanıp giden büyük buz tabakaları ile kutuplar kendine özgü güzelliklerini sergiliyordu. Bütün buz tabakasına rağmen Erebus Yanardağı devamlı olarak ateş saçmaktaydı ve adeta denizde bir fener vazifesi görüyordu.”²⁸

Kutupları keşfetmek amacıyla yola çıkan ve geri dönemeyen bir diğer seyyah da George Washington DeLong’tur. DeLong kutuplarda geçirdiği günleri bir günlüğe kaydetmiştir. Ekibiyle geçirdikleri zor günleri son nefesini verene kadar yazmaya devam etmiştir. Bütün ekip arkadaşları da kendisi gibi açlık ve soğukla mücadelede yenik düşmüş ve hazin bir şekilde hayatlarını kaybetmişlerdir. Soğukla savaşmanın yanı sıra açlıkla mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Yiyecekleri tükendiği için köpeklerini hatta çizmelerini bile yiyecek noktaya gelmişlerdir. İçecekleri ise ısınmalarına yardımcı olur ümidiyle içtikleri ispirto ve çay olmuştur. Kurtulma ümidiyle günlerce yürümek zorunda kalmışlar ve yiyecek bulabilmek için de eli boş döndükleri avlara çıkmışlardır. Arkadaşları Ericson’un adım adım gelen ölümünü de kaydetmiştir DeLong. Ericson’un önce elleri sonra ayakları donmuş olmasına rağmen onu kurtarabilmek için hiçbir şey yapamamışlardır. Ericson öldüğü zaman ise onu gömememişler, bayrağa sarılı cesedini nehir kenarında buz tabakaları arasında bulunan bir hendeğe koyabilmişlerdir. Arkadaşları için düzenledikleri cenaze merasiminde saygı için ancak üç tüfek atışı yapabilmiş ve saçlarından birkaç tel almışlardır. Ericson’un kıyafetlerini ise çaresizce aralarında paylaşmışlardır. DeLong’un günlüğünden bazı satırların -biraz uzun olmakla beraber- durumun vahametini yansıması açısından aynen aktarılması uygun görülmüştür:²⁹

114. Gün- 4 Ekim Salı: Yakılan ateşin parlayan ilk yansımaları arasında, ateşin etrafına toplandık. Aşçımıza bir çay hazırlamasını emrettim.

Doktor, arkadaşlarımızdan biçare Ericson’un gece eldivenlerinin kaybolmasıyla ellerinin donmuş olduğunu haber verdi. Cümlemiz, arkadaşımızın etrafına toplandık. Vücudunu ovmaya başladık.

²⁸ “Kaptan Scott’ın Kutb-u Cenubi Seyahati, *İdman*, sy. 23 (5 Mart 1914): 361.

²⁹ “Kutb-u Şimal Hatıraları”, *Malumat Gazetesi*, sy. 4 (25 Haziran 1895): 94; “Kutb-u Şimal Hatıraları”, *Malumat Gazetesi*, sy. 5 (5 Temmuz 1895): 4-5; “Kutb-u Şimal Hatıraları”, *Malumat Gazetesi*, sy. 6 (15 Temmuz 1895): 7-8.

Çaylarımızı çabuk içmek için acele ettik. Herkes yükünü tekrar aldı. Ericson'u kızığına bağladık ve yolumuza devam etmeye başladık. Gayet şiddetli bir soğuk, kuzeybatıdan gelen bir fırtına hâkim olmaktaydı. Azimetimizden altı saat sonra biz ve hastamız oldukça büyük bir kulübeye vardık. Burayı siper edinmeye mecbur olduk ve ateş yaktık. Cumartesi gününden beri ilk defa olarak tekrar ısınmaya başladık.

Akşamın saat altısında kalktık. Arkadaşa birer parça gıda vermek gerekiyordu. Herkese yarım livre köpek etiyle birer çay verdim. Bir kişi için bütün gün bu miktar gıda pek azdı. Fakat soğuğun şiddetinden ve acılardan ve geçimimizi sağlamaktan yiyecek ve içeceğe gereği kadar akıl ve kuvvet harcamıyorduk.

116. Gün- 6 Ekim Perşembe: Sabah sekizi kırk geçe arkadaşımız Ericson öldü. Gerekli alet edevat yok. Cesedi nehre atmak gerekiyordu. Arkadaşlara bir miktar daha ispirto dağıtıldı. Cesedi bayraklardan birisine sardık. Öğle vakti, kırk dakika. Cenaze merasimine başladık. Cesedi nehrin sahiline götürdük ve buz tabakaları arasında açılan bir hendeğe koyduk. Üç kere de saygı göstergesi olarak tüfek atıldı. Arkadaşlardan İverson cesedin başından birkaç tel saç aldı. Elbiselerini arkadaşlar arasında dağıttım.

117. Gün- 7 Ekim Cuma: Bu sabah yemek yediğimizde bulduğumuz köpek etinin son kısmını yedik. Semaverde su içinde bulunan çay yapraklarından başka çay da kalmamış tamamen bitmişti.

Adam başına iki çeyrek çay ve biraz da ispirto denk geldi. Bundan sonra seyahatimize devam etmeye karar verdik. Malum yirmi beş mili geçmeli. Her şeyden vazgeçme emniyetim tamdı.

123. Gün- 13 Ekim Perşembe: Söğüt ağacı kabuğuyla bir çay yaptık. Güneybatıdan şiddetli ve müthiş bir rüzgâr esiyor. Yeni bir haber yok. Rüzgârın şiddetinden daha ileri gitmeyi başaramadık. Açlıktan öleceğimize şüphe yok. Öğleden sonra bir mil gidebildik. Bir nehri daha geçtik. Geride kalan Li'yi arama emrini verdim. Bir yerde düşmüş kalmış ve ölümü bekler halde bulunmuştu. Akşam oldu. Dehşetli bir fırtına esmeye başladı. Ne müthiş bir gece!

Geçirdikleri her çaresiz günü anlatmaya devam eden DeLong'un son satırları şunlardır:

140. Gün- 30 Ekim Pazar: Gece yarısı Boid ve Guruç öldüler. Doktor Kollen ölmek üzeredir. Ben de daha fazla yazmaya kuvvet bulamadım. Gözlerim kapanıyor.

Görüldüğü üzere bilim uğrunda gösterilen fedakarlıkların sonu yoktu. Kutup araştırmaları uğrunda bu vahim sonla hayatını feda eden başka seyyahlar da olmuştur. Buna dair yayınlanmış olan bir diğer haber Mylius Erichsen ve onu aramaya giden Ejnar Mikkelsen hakkındadır. *Servet-i Fünun* Dergisi'nin 1157. sayısında yer alan habere göre Mylius Erichsen arkadaşıyla beraber 1907'de kutup yolculuğuna çıkmış fakat geri dönememiştir. Danimarkalı Kaptan Ejnar Mikkelsen de 1909'da bu seyyahları aramak için kutuplara gitmiştir. Grönland'ın doğusunda kışı geçirdikten sonra arkadaşıyla beraber kuzeye doğru yola çıkmış, büyük zorlukların üstesinden gelerek Mylius Erichsen ve arkadaşının kaldıkları yeri bulabilmişlerdir. Onların açlıktan öldüklerini tespit ettikten sonra buldukları günlükleri de yanlarına alarak geri dönmüşlerdir.³⁰

³⁰ "Kutupların Keşfi", 302. Haberin devamında kutup yolculukları ile ilgili dikkat çekici bilgilere de yer verilmiştir. Buna göre 16. asırdan bu zamana kadar Kuzey Kutbu'nu keşfetmek amacıyla o bölgeye gidip hayatlarını kaybedenlerin sayısı 780'i bulmuştur. Güney Kutbu'nun keşfinde ise

6. Kutupların Keşif Yolculuklarının Yankıları ve Fotoğraflara Yansıması

Kutupların keşfi dünyanın birçok yerinde oldukça ilgi çekici bir konu olmuştur. Kuzey Kutbu'nu keşfettikten sonra geri dönen Frederick Cook'u Kopehang'da Danimarka veliahdının karşılaması haber olarak "Avrupa'ya Selam" başlığıyla *Şehbal Dergisi*'ne yansımıştır. Veliaht'ın yanısıra halkın da büyük bir coşkuyla Cook'u karşıladığından bahsedilmiştir.

Yine *Şehbal Dergisi*'ne yansıyan bir ziyafet fotoğrafı bu konunun insanlık üzerinde ne denli bir coşkuyla karşılandığını göstermektedir.

Görsel 4: Kuzey Kutbu seyahatinden dönen Doctor Cook'un karşılanması³¹

Görsel 5. "Buzullarla kaplı araziye nispet eder gibi Erebus Dağı devamlı olarak ateş saçmakta ve o hali deniz feneri vazifesi görmekteydi." Cümleleriyle Scott'ın hatırlarında yer alan Erebus Dağı'nın fotoğrafı başka bir haberde karşımıza çıkıyor. Yaklaşık 100 yıl sonra aynı açıdan çekilmiş olan Erebus Yanardağı.³²

kayıp sayısı daha azdır. Bunda Kuzey Kutbu keşiflerinde kazanılan tecrübenin de önemli etkisi vardır. Ayrıca Kuzey Kutbu donmuş bir denizdir. Buna karşılık Güney Kutbu sabit bir kıta olduğu için buraya yapılan seyahatlerin daha kolay olduğu söylenebilir.

³¹ "Kutb-u Şimali Meselesi", *Şehbal*, sy. 14, s. 280.

³² Menzır-ı Kutbiyye (Kutup Manzaraları), *Servet-i Fünun*, sy. 1159 (21 Ağustos 1913): 248, <https://www.istockphoto.com/tr/foto%C4%9Fraf/mount-erebus-antarctica-gm488594147-39267546>.

Görsel 6. “Üç Bin Liraya Mal Olan Ziyafet”; Amerika milyonerlerinden George A. Kessiler dört sene önce “Gondol” ziyafeti düzenlemişti. Bu defa da “Kutb-ı Şimali” ismiyle bu mükellef ziyafeti vermiştir. Sofranın ortasında görünen bir buzuldur. Garsonlar tamamen Eskimo elbiseleri giymişlerdir. Sağ tarafta ayakta duran kişi Mister Kissiler’dir.³³

Kutuplara yapılan yolculuklar, keşif gezileri, keşiflerin öneminden bahseden birçok yazının yanı sıra kutuplara dair gözlemlere ve bunlara dayanan açıklamalara yer veren farklı yazılar da basında yer almıştır. Bunlardan biri “Fecr-i Şimali” başlığıyla *Şehbal*’de yayınlanmış olan kuzey ışıklarından bahseden yazıdır. Kuzey ışıklarının ne olduğu, nasıl ortaya çıktığı çarpıcı ifadelerle bu satırlarda yer bulmuştur. Yazar kutup ışıkları için,

“Tabiatta görülebilecek en güzel manzaralardan biri hiç şüphesiz fecr-i şimali’dir. Kutup tarafları uzun bir süre karanlık kaldığı için tabiat sanki bunu telafi etmek istiyor gibi fecr-i şimalinin bütün görkemini ve güzelliğini o bölgede ortaya çıkarır. Olayın başlangıcı anidir. Birdenbire gökyüzünü titreyen, dalgalı bir ışık halesi kaplar. Bu sayfadaki şekilde görülen kıvrımlar ise birkaç saniye içinde binlerce defa şekil değiştirerek kuvvetli rüzgâr esintisine kapılmış bir büyük yaprak gibi durmaksızın dalgalanır. Bu ışıklı hadiseyi yerinde gözlemleyenlerin ve bilim kitaplarının anlattığına göre ışığın buzullar üzerine yansıyan ışıklardan oluştuğu herkesi kendine hayran bırakan bir manzara arz edermiş.” diyor.³⁴

Sonuç

Osmanlı Basınına yansıyan “Kutup” haberleri kendi içinde taşıdığı değerini yanı sıra Osmanlı aydınının sanıldığı gibi dünyadaki gelişmelerden bihaber olmadığını, gelişmeleri neredeyse eş zamanlı olarak takip ettiğini, merak duyduğunu, bunlar üzerine yorum, eleştiri ve beklentilerini ifade edebilecek bir

³³ “3000 Liraya Mal Olan Ziyafet”, *Şehbal*, sy. 26 (14 Eylül 1910) : 33.

³⁴ “Elektrik ve Tabiat1, *Şehbal*, sy. 88 (28 Aralık 1913): 310.

birikime sahip olduğunu da ortaya koymaktadır. Hatta imkanların darlığına rağmen 1912'de kutup yolculuğuna çıkmaya cesaret gösterebilen Celal Nuri Bey'in varlığı bu konuda önemli bir örnek teşkil etmektedir. Bu adım Osmanlı aydınının dünyadaki bilimsel gelişmeleri sadece öğrenmek azminde olmayıp ayrıca bu gelişmelere dahil olmak arzusunda olduğuna da bir işaret olarak kabul edilebilir. Sonuç olarak Osmanlı basınında kutuplarla ilgili çalışmalara yoğun bir ilgi olduğu gözlemlenmiştir. Bu çalışmada basında yer alan haberlerin içeriğiyle birlikte dönemin yazar ve okur profilinin eğilimleri de ortaya konmaya çalışılmıştır. Konu, dünya basınındaki benzer haberlerin incelenmesiyle karşılaştırmalı bir analiz yapmaya müsaittir.

Osmanlı son dönem dergi ve makalelerinde kutupların keşfi ile ilgili yapılmış olan haberlerin geneline bakıldığında daha popülist bir yaklaşımın var olduğu görülmektedir. Birçok seyyah keşif yolculuğuna çıkmıştır. Seyyahların kutupları keşfetme arzusunun zaman içerisinde bir yarışa dönüştüğü haberlerden anlaşılmaktadır. Yolculuğa çıkan kaşiflerin tutkusu yeni bir yer keşfetme tutkusuyla ve dünyada ayak basılmadık yer kalmamış olması hevesiyle sınırlı kalmamıştır. Çıkılan yolculuklarda seyyahların yanlarına çeşitli dallardan bilim insanlarını almalarından anlaşılmaktadır ki bu keşif yolculukları insanlığa fayda sağlayacak yeni şeyler bulma ümidini de taşımaktaydı.

Haberlerde keşiflerle ilgili oldukça ayrıntılı bilgiler yer almıştır. Seyyahlar, bilim insanları ve yardımcılarının yanı sıra kullanılan gemilerin detayları, seyahat ve keşifler için gerekli olan malzemeler, hayvanlar, yapılan yeni icatlar gibi birçok konudan da ayrıntılı şekilde bahsedilmiştir. Seyahat sırasında yaşanan olaylar ve zorluklar, kutba varıldığında yaşanan sıkıntılar titizlikle kaydedilmiştir. O döneme kadar yapılmış olan keşif denemelerinin ve bu uğurda ölen insanların çokluğu da göze çarpan ayrıntılar arasındadır.

Bu konu özelinden ayrılıp genel bir yaklaşıma varmak gerekirse Osmanlı son dönemi için basın yayın literatürünün de en azın arşiv malzemesi kadar kıymetli olduğu, dönemin gündeminin yanı sıra, dönemin insanının, toplumunun, bakış açısının ve bunların dünyada durduğu yerin ve kat ettiği mesafenin gözlemlenmesi ve değerlendirilmesi açısından çok zengin bir kaynak olduğu söylenmelidir. Sadece küçük bir örneğin basında yer alan seçilmiş kaynaklar üzerinden değerlendirilmesi buna benzer pek çok çalışmanın da kapısını aralamıştır. Dünyadaki felsefî ve bilimsel tartışma ve gelişmelerin Osmanlı basınında nasıl yer bulduğunun incelenmesi Osmanlı toplumu ve bilhassa aydını üzerinde daha çok fikir sahibi olmayı ve siyasî olayların ötesinde daha farklı bir değerlendirmeyi mümkün kılacaktır.

Araştırmacıların Katkı Oranı

Çalışmaya 1. yazarın %50, 2. yazarın %50 katkısı vardır.

Çıkar Çatışması

Çalışmada çıkar çatışması oluşturabilecek herhangi bir durum bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Berkes, Niyazi. *Türkiye’de Çağdaşlaşma*. (İstanbul: 2014).
- Demir, Kenan. “Osmanlı Basınının Doğuşu ve Gazeteler”. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (Nisan 2014): 57-88.
- Fehmi, Mustafa. “Kutub Keşfiyatı”. *Musavver Malumat-ı Nafia*, sy. 23 (30 Temmuz 1914): 335-356.
- İnuğur, M. Nuri. *Basın ve Yayın Tarihi*. (İstanbul: 1999).
- Koloğlu, Orhan. “Osmanlılarda Basın ve Kamuoyu”. *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. 6. (1999): 151-219.
- Lewis, Bernard. *Modern Türkiye’nin Doğuşu*. (İstanbul: 2013).
- “Elektrik ve Tabiat1”. *Şehbal*, sy. 88 (28 Aralık 1013): 310.
- “Güney Kutbunun Keşfi”. *Karagöz Salnamesi* (1913): 22-23.
- “Havadisat-ı Nevia”. *Ceride-i Havadis* 353 (5 Ekim 1847), 5.
- “Kaptan Scott’ın Kutb-ı Cenubi Seyahati”. *İdman*, sy. 23 (5 Mart 1914): 360-361.
- “Kutb-u Cenubiye Giden Yeni Bir Heyet-i Keşfiye”. *Şehbal*, sy. 37 (14 Nisan 1911): 243.
- “Kutupların Keşfi”. *Servet-i Fünun* 45, sy. 1157 (6 Ağustos 1913): 300-304.
- “Kutup Seyyahları”. *Servet-i Fünun*, sy. 287 (11 Eylül 1896): 11-12.
- “Kutup Seyyahları İçin Gemiler”. *Servet-i Fünun*, sy. 819 (3 Ocak 1907): 205-206.
- “Kutup Seyyahları”. *Servet-i Fünun*, sy. 287(11 Eylül 1896): 120.
- “Kutb-u Şimal Hatıraları”, *Malumat Gazetesi*, sy. 4 (25 Haziran 1895): 94.
- “Kutb-u Şimal Hatıraları”, *Malumat Gazetesi*, sy. 5 (5 Temmuz 1895): 4-5;
- “Kutb-u Şimal Hatıraları”, *Malumat Gazetesi*, sy. 6 (15 Temmuz 1895): 7-8.
- “Kutb-u Şimali Meselesi”, sy. 14 (28 Ekim 1909): s. 280.
- “Lahika”. *Genç Kalemler* 13, sy. 20 (28 Nisan 1912): 187-188.
- “Menzır-ı Kutbiyye (Kutup Manzaraları)”, *Servet-i Fünun*, sy. 1159 (21 Ağustos 1913): 248.

M. Sadık, "Fünunun Terakkiyat-ı Atiyesi (Bilimin Sağladığı Olanaklar)", Servet-i Fünun, C. 3, sy. 77 (1 Eylül 1892): 391-394

"Musahabe-i Fenniye: Kutbun Keşfinde Ne Ehemmiyet Var?". Şehbal 1, sy. 12 (28 Eylül 1909): 239.

"On İki Ay Kutb-u Cenubi Buzları Arasında". Servet-i Fünun, sy. 554 (5 Aralık 1901): 119-122.

Remzi, Mesut. "Kutb-u Cenub". İrtika Gazetesi, sy. 83 (26 Ekim 1900): 139.

Tahir, Mehmet. "Mütenevvia Kutb-ı Şimaliye Bir Fransız Heyet-i Seferiydi". Malumat Dergisi, sy. 372 (5 Şubat 1911): 3236.

Topuz, Hıfzı. 100 Soruda Türk Basın Tarihi. (İstanbul: 1996).

Turan, Özgür. "Osmanlı Basın Hayatının Seyri ve II. Meşrutiyet Yıllarında Süreli Yayınları". The Journal of Academic Social Science, 131 (2022): 299-312.

"3000 Bin Liraya Mal Olan Ziyafet". Şehbal, sy. 26 (14 Eylül 1910): 33.

Yazıcı, Nesimi. "Takvim-i Vekayi". TDVİ, C. 39, (2010): (490-492)

Ekler

Ek 1. Balon seyyahlarından Mösyö Andre ve Strindberg- Seyahat ettikleri balonun prototipi

